

Strateški postupci protiv učešća javnosti kao novi vid gušenja slobode izražavanja

Autori analize:

Mihailo Pavlović
Damjan Mileusnić

Saradnik na izradi analize:

Saša Aleksić

Urednica:

Ana Toskić Cvetinović

Lektura i korektura:

Dragana Lukač Zečević

Dizajn i prelom:

Milica Andrić

Izdavač:

Partneri Srbija

Za izdavača:

Ana Toskić Cvetinović

Beograd, Decembar 2024

Ova analiza objavljena je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za sadržinu analize odgovorni su Partneri Srbija i on nužno ne odražava stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	3
Skraćenice:	4
Izvršni rezime	5
Uvod i metodološke napomene	7
O SLAPP postupcima.....	9
Karakteristike SLAPP postupaka	12
Pravni okvir koji uređuje SLAPP postupke.....	14
Međunarodne organizacije i uporedna praksa.....	14
Ujedinjene Nacije	16
Evropska unija.....	23
Republika Srbija – pravne praznine ili mogućnosti?.....	24
SLAPP postupci u Srbiji – studije slučaja.....	27
Mondo protiv Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA).....	27
Suvlasnici kompanije Galens protiv Dragane Arsić	28
Direktor Opšte bolnice u Novom Pazaru protiv Aladina Paučinca.....	29
Prekršajna prijava protiv programskog koordinatora A11 Inicijative za ekonomska i socijalna prava	31
Prekršajni postupci protiv aktivista udruženja Krokodil	32
Postupci protiv KRIK-a	32
Analiza uzorka sudske prakse	34
Preporuke za adresiranje SLAPP postupaka u Republici Srbiji ..	43
Preporuke za organizacije civilnog društva, aktiviste i istraživačke novinare:	43
Preporuke za pravosudne organe:	46

Skraćenice:

SLAPP – Strateške parnice protiv učešća javnosti (Strategic Lawsuits Against Public Participation)

CHRIS – Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji

BIRN Srbija – Balkanska istraživačka mreža Srbije

YUCOM – Komitet pravnika za ljudska prava

CASE – Koalicija protiv SLAPP tužbi u Evropi

SAD – Sjedinjene Američke Države

EKLJP – Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i sloboda

SE – Savet Evrope

Direktiva – Direktiva o zaštiti osoba uključenih u javno delovanje od očigledno neosnovanih tužbi ili zlonamernih sudskih postupaka

ZPP – Zakon o parničnom postupku

CRTA – Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost

Izvršni rezime

Trend zloupotrebe zakonitih pravnih mehanizama za gušenje građanskih sloboda i prava, a pre svega slobode izražavanja i slobode udruživanja, kroz pokretanje strateških parnica protiv učešća javnosti (eng. Strategic Lawsuits against Public Participation – SLAPP) nije specifičan samo za Srbiju. Njegova globalna pojava, i brzo širenje, usled opšte krize efikasnosti zaštite ljudskih prava u svetu, doveli su i do inicijativa za razvoj pravnog okvira koji bi prepoznao, i regulisao SLAPP postupke. Različiti regulatorni prostori pristupili su ovom zadatku sa različitim ciljevima – ili da postave niz kriterijuma na osnovu kojih bi sudovi mogli da prepoznaju postupke kao SLAPP, a potom ih u ranim procesnim fazama i okončaju, ili da ponude čvrste norme koje predviđaju i nove procesne mogućnosti za tuženog (nekada i za druge zainteresovane strane) za odbranu i konačnu zaštitu javnog interesa.

Kao ključni kriterijum za prepoznavanje SLAPP predmeta u ovim dokumentima izdvaja se namera da se suzbije kritika, uguši sloboda izražavanja, i naruši reputacija tuženog. Takođe, specifičnost ovih postupaka je i vidno neravnopravan odnos strana u postupku, kao i njihov uticaj na šire okruženje za rad civilnog društva i medija (efekat „snežne grudve“).

Srbija je, nažalost, brzo napredovala na listi zemalja u kojima se SLAPP postupci sve češće nalaze pred sudovima – utisak je da su u našoj zemlji nosioci funkcija, privrednici bliski vlasti, osuđeni ili optuženi za ozbiljna krivična dela, i sl, prepoznali SLAPP postupke kao efikasan mehanizam zastrašivanja, ali i premeštanja fokusa javnosti sa sopstvenih nezakonitih radnji na navodno nezakonito postupanje medija, ili aktivista.

Zato se ova analiza bavi fenomenom SLAPP postupaka, sa fokusom na dosadašnju praksu u Srbiji. U analizi je predstavljen do sada razvijeni međunarodni pravni okvir u ovoj oblasti, kao i dosadašnja dostignuća pojedinih zemalja u adresiranju SLAPP-a. Takođe, predstavljene su studije slučaja – postupci, uglavnom već poznati javnosti, u kojima su pojedinci, organizacije ili mediji bili meta SLAPP postupaka. Konačno, analizirane su i pravnosnažne sudske presude, prikupljene putem anketa od organizacija, grupa i pokreta širom Srbije, sa ciljem prikupljanja primera taktika i strategija zastupanja, ali i postupanja sudova, u ovim predmetima.

Analiza prakse u Srbiji zaključuje da naši sudovi i dalje ne prepoznaju SLAPP postupke, čak konstatuju da tužioci pokretanjem postupaka samo štite svoja prava. Ne postoji praksa sankcionisanja zloupotreba prava na tužbu, iako je uglavnom vrlo vidljivo da njihov cilj nije zaštita individualnih prava, već isključivo odvratajući efekat u odnosu na lica koja se bave pitanjima od opšteg interesa.

Uvod i metodološke napomene

Partneri Srbija, u saradnji sa Mrežom odbora za ljudska prava - CHRIS sproveli su istraživanje o SLAPP postupcima u Srbiji. Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi učestalost ovakvih postupaka, kao i regulatorni nedostaci i problemi u primeni postojećeg zakonodavnog okvira koji u ovom trenutku ne omogućava smisleni i pravovremenu zaštitu žrtava SLAPP-a. Na ovaj način, zainteresovana javnost će biti bolje upoznata sa problematikom SLAPP postupaka, a izveštaj će podrazumevati i polaznu osnovu za dalje unapređenje stanja u ovoj oblasti i zagovaračke aktivnosti usmerene prema nosiocima vlasti u Srbiji.

U nameri da bude komplementarno drugim istraživanjima i analizama o SLAPP postupcima,¹ fokus ovog izveštaja biće pre svega na detaljnoj analizi trenutnog pravnog okvira, kako domaćeg tako i međunarodnog, kao i analizi konkretne dokumentacije, kako bismo utvrdili da li sudovi i tužilaštva zapravo prepoznaju ovaj problem u praksi. Izveštaj sadrži i predloge za unapređenje stanja u ovoj oblasti – preporuke za aktiviste u cilju dalje odbrane od ovakvih postupaka i preporuke za pravosuđe, kako bi ovaj problem bio na odgovarajući način pravno regulisan u budućnosti.

Prilikom izrade analize korišćeno je nekoliko metoda prikupljanja informacija. Pre svega, pristupljeno je pretraživanju interneta i članaka koji su u prethodnih 5 godina objavljeni, a koji govore o različitim postupcima protiv aktivista. Opremljen je period od 5 godina imajući u vidu da je od 2018/2019. primećen porast ovakvih predmeta u Srbiji.

U cilju daljeg mapiranja ovih postupaka, Partneri Srbija izradili su i onlajn upitnik za organizacije civilnog društva u Srbiji sa pitanjima da li su u prethodnih nekoliko godina zbog njihovog rada u odbrani javnog interesa protiv njih ili drugih aktivista sa kojima sarađuju pokretani sudski (parnični, krivični, prekršajni) postupci, koji je bio ishod tih postupaka, da

¹ U prethodnom periodu sprovedeno nekoliko istraživanja koji pokrivaju temu SLAPP postupaka, i oni se prevashodno odnose na predstavljanje pojma SLAPP-a i u tom trenutku upoznavanje javnosti o novom vidu pritiska usmerenom prema aktivistima i istraživačkim medijima. Jedna do takvih analiza bila je i studija slučaja organizacije Partneri Srbija „Strateški postupci protiv učešća javnosti u Srbiji“ izrađena tokom 2021, u okviru koje je predstavljeno nekoliko (tada aktuelnih) predmeta.

li su imali pravnu pomoć u tim slučajevima, na koji način je sud presudio i koje činjenice su uzete u obzir prilikom odlučivanja, da li su tuženi tokom postupka isticali da su u pitanju SLAPP postupci itd. Upitnik je dalje proširen kroz saradnju sa organizacijom Građanske inicijative i promocijom na društvenim mrežama.

Na osnovu prikupljenih odgovora, usledio je krug onlajn intervju sa organizacijama za koje je procenjeno da su potencijalno bili žrtva SLAPP-a, kao i prikupljanje relevantne dokumentacije od njih – tužbenih zahteva, odgovora na tužbu, pravnosnažnih presuda i odluka suda itd.

Razlog za ovakav pristup leži u činjenici da pri sudovima i tužilaštvima u Republici Srbiji ne postoji klasifikacija predmeta prema ovim kriterijumima, imajući u vidu da SLAPP nije pravno regulisan. Trenutno je najsveobuhvatnija baza SLAPP postupaka sačinjena od strane organizacije Građanske inicijative koja je zvanično počela sa radom u decembru 2024. godine.² Prema poslednjim podacima, u pitanju je broj od 55 SLAPP (aktivnih i okončanih) postupaka.

S obzirom na nepostojanje zvanične klasifikacije ovakvih postupaka utvrđene od strane državnih organa, ovaj izveštaj ne daje preciznu sliku o broju SLAPP postupaka koji su se vodili, ili su u toku pred domaćim sudovima. Zaključci o postupanju sudova, i taktikama zastupanja koje su zastupnici primenjivali u ovim predmetima, doneti su na osnovu analiziranog uzorka, prikupljenog prema gore opisanoj metodologiji. Autori prepoznaju mogućnost da su postupanja u drugim predmetima, u koje nisu imali uvid, bila drugačija.

Ovaj izveštaj obuhvata analizu nedostataka domaćeg pravnog okvira, analizu međunarodnog pravnog okvira u ovoj oblasti, razloge za pokretanje i osnovne karakteristike ovih postupaka, analizu prakse u Srbiji, predstavljanje konkretnih predmeta, intervju sa advokatima, žrtvama SLAPP postupaka, sudijama, kao i zaključke i preporuke za unapređenje stanja u ovoj oblasti. Deo izveštaja podrazumeva analizu presuda Evropskog suda za ljudska prava (presude za tzv. chilling effect), prakse Komiteta Ujedinjenih nacija, dokumenata Evropske komisije i Saveta Evrope itd. Izveštaj obuhvata i analizu domaćeg zakonodavstva. Pre svega, analizirano je koji propisi se najčešće zloupotrebljavaju za pokretanje ovih postupaka, da li zakoni na odgovarajući način omogućavaju pravnu zaštitu

² Baza je dostupna na sledećem linku: <https://slapp.rs/>

tuženima itd.

Na osnovu prvobitnih nalaza, biće izrađeni i predlozi javnih politika koji će poslužiti za zagovaranje u narednom periodu, sa preporukama kako na odgovarajući način odgovoriti na pitanje SLAPP postupaka u Srbiji. Takođe, Partneri Srbija će sprovesti i drugi krug istraživanja tokom 2026, kako bi se utvrdilo da li je primećen određen napredak u ovoj oblasti. Partneri Srbija će u međuvremenu koristiti različite zagovaračke metode kako bi se približio ovaj problem nosiocima vlasti, a u saradnji sa BIRN Srbija biće izrađen i dokumentarac u okviru kojeg će biti predstavljeni ključni rezultati ovog izveštaja.

O SLAPP postupcima

Novinari i aktivisti u Srbiji koji rade u odbrani javnog interesa i prate teme koje su od značaja za interes javnosti, poput korupcije, upravljanja javnim finansijama, zaštite životne sredine, itd, često se susreću sa različitim pritiscima - okoline, neistomišljenika, političara i medija. Ovakvi pritisci mogu značajnije uticati na njihov budući rad i teme kojima se bave i istražuju.

U poslednjih nekoliko godina ovi pritisci su se intenzivirali. Tokom 2023, Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju dodelilo je finansijska sredstva namenjena ranjivim grupama različitim fantomskim organizacijama koje ili ne postoje ili su registrovane neposredno pre dodeljivanja sredstava. Istraživanje su sprovele Građanske inicijative i BIRN Srbija. Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM je zbog toga podneo krivične prijave Tužilaštvu za organizovani kriminal. Krivična prijava obuhvatala je sve „od bivšeg ministra Ratka Dmitrovića, preko zakonskih zastupnika, do nepoznatih osoba u konkursnim komisijama.“³ Kampanja protiv organizacija nastavljena je i posredstvom medija bliskih vlasti. Primera radi, u avgustu 2024, u specijalnoj emisiji na TV Informer emitovan je prilog "Ko sve, kako i zašto plaća antisrpske proteste u Beogradu i Srbiji" u okviru kojeg su između ostalog objavljene informacije o zaradama

³ Građanske inicijative i BIRN otkrivaju: Milionske zloupotrebe na konkursima Ministarstva za brigu o porodici i demografiju, 24. novembar 2023. - <https://www.gradjanske.org/konferencija-za-medije-milionske-zloupotrebe-na-konkursima-ministarstva-za-brigu-o-porodici-i-demografiju/>

zaposlenih u pojedinim organizacijama civilnog društva, kao i da je “u specijalni rat protiv Srbije uloženo preko 78 miliona evra.” Na ovaj način, aktivisti koji rade na odbrani javnog interesa direktno su označeni kao strani agenti koji rade na rušenju ustavnog poretka Republike Srbije.⁴ Nekoliko godina ranije, u javnosti se pojavio spisak organizacija i medija koji je Uprava za sprečavanje pranja novca poslala bankama, za koje je tražen uvid u sve finansijske transakcije od 2019. godine. Na spisku se našlo 20 pojedinaca i 37 udruženja građana. Pojedine organizacije i pojedinci sa spiska otvoreno su kritikovali vlast. Podaci od banaka zatraženi su kako bi se utvrdilo da li pojedinci i udruženja građana imaju veze sa finansiranjem terorizma ili pranjem novca.⁵

Osim verbalnih napada u vidu diskreditacija, različitih inspeksijskih kontrola, otežanih izdavanja akreditacija za pružanje usluga, nepovoljnijeg tretmana na konkursima koji se finansiraju javnim sredstvima i sprovođenja istraga u vezi sa navodnim aktivnostima finansiranja terorizma ili pranja novca, od skoro je u Srbiji prisutan i novi vid pritiska, usmeren protiv lica koja u javnom prostoru ukazuju na propuste u radu institucija i državnih funkcionera - strateški postupci protiv učešća javnosti, odnosno SLAPP postupci. Ovo se može zaključiti i prema podacima Koalicije protiv SLAPP tužbi u Evropi (CASE), koja se bavi praćenjem različitih oblika SLAPP. Prema njihovim podacima, Srbija se po broju aktivnih SLAPP postupaka nalazi na desetom mestu među 35 evropskih država.⁶

Strateške tužbe protiv učešća javnosti prvi put su počele da se koriste u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD), i pre nego što je skovan termin “SLAPP”. Nakon toga, proširile su se i na ostatak sveta, a posebno su karakteristične za hibridne režime, odnosno sisteme koje karakteriše postojanje pojedinih demokratskih institucija ali i autoritarnih praksi. One predstavljaju tzv. zlonamerne tužbe, koje se koriste u cilju suzbijanja slobode govora i debate između različitih aktera o pitanjima od javnog interesa, tako što aktiviste i medije koji rade u javnom interesu prisiljavaju da troše novčana sredstva na odbranu od ovih (uglavnom) neosnovanih tužbi. Podnosioci SLAPP-a dakle ne idu na sud da bi tamo tražili pravdu.

⁴ Vest je i dalje dostupna na sajtu Informera, na sledećem linku:

<https://informer.rs/politika/vesti/936097/finasiranje-protesti-stranci>

⁵ Spisak novinara i NVO čije transakcije traži Uprava za sprečavanje pranja novca, N1 Srbija, 28. jul 2019. - <https://n1info.rs/vesti/a624048-spisak-novinar-a-i-organizacija-cije-transakcije-trazi-uprava-za-spreccavanje-pranja-novca/>

⁶ „Kako se kroji nepravda“ – Vreme, 26. jun 2024. - <https://vreme.com/vreme/kako-se-kroji-nepravda/>

Umesto toga, SLAPP-ovi su namenjeni da zastraše one koji se ne slažu s njima i da posluže kao dalji vid pritiska na druge aktiviste koji planiraju da istražuju slične teme.⁷

U Sjedinjenim Američkim Državama, možda najranija SLAPP tužba potiče iz 1802. godine u slučaju Haris protiv Hantingtona. Ovaj slučaj uključivao je pet građana Šaftsburiya u Vermontu koji su peticijom zahtevali od države da ne imenuje Harisa kao sudiju mirovne pravde za okrug, tvrdeći da je on "član društva sklon svađi, tuči i kršenju Šabata..." Haris je tada tužio potpisnike peticije za klevetu i tražio odštetu od 5.000 dolara.⁸

U Srbiji su ovakve tužbe do skoro bila retkost. Međutim, u poslednjih nekoliko godina, primećeno je da se sve češće koriste kao vid obračunavanja sa aktivistima, istraživačkim novinarima i političkim neistomišljenicima koji uglavnom ukazuju na različite nezakonite ili po javni interes i širu zajednicu štetne prakse... Ove tužbe takođe direktno suzbijaju slobodu izražavanja, kao i druga prava i slobode garantovane Ustavom, poput slobode udruživanja.

Ono što je karakteristično za ove postupke jeste i činjenica da ovakve tužbe ne koriste samo lokalni moćnici i institucije, već i predstavnici domaćih i inostranih kompanija i državni funkcioneri, u cilju suzbijanja potencijalnih kritika u budućnosti. Ono što posebno zabrinjava jeste podatak da su ovi postupci neretko deo šire kampanje pritisaka koji se sprovodi u samim medijima.⁹ Naime, na ovaj način u javnosti se plasira informacija da je određeni istraživački novinar ili aktivista tužen ili osuđen, čime se stvara privid da je i informacija do koje su oni došli neistinita ili neproverena. U situacijama kada dođe do okončanja postupka, ta tema već nije dovoljno zastupljena u medijima i više ne postoji toliko interesovanje javnosti, pa se na taj način (bar privremeno) urušava ugled kredibilnih istraživača i novinara. Ovi postupci koriste se dakle za manipulisanje percepcije javnosti, a istraživački mediji i aktivisti koji su žrtve ovih postupaka postaju preokupirani pravnim postupcima koji se protiv njih vode, što dalje može uticati na njihov rad i domašaj priča koje objavljuju.

Elementi SLAPP-a prepoznati su u različitim vidovima pravnih

⁷ Public participation project – What is a SLAPP - <https://anti-slapp.org/what-is-a-slapp>

⁸ A brief history of SLAPP lawsuits - <https://www.acluohio.org/en/brief-history-slapp-suits>

⁹ Predrag Koluviya dobio KRIK na sudu – Informer, 7. jun 2024. -

<https://informer.rs/vesti/politika/913612/predrag-koluviya-dobio-krik-na-sudu>

postupaka protiv novinara i aktivista. To dakle mogu biti različiti vidovi parničnih postupaka (poput postupaka za zaštitu podataka o ličnosti i privatnosti, medijski sporovi, postupci za zaštitu prava intelektualne svojine), ali i krivični, prekršajni i privredni postupci.¹⁰

Važno je istaći da se pod SLAPP postupcima ne mora podrazumevati i samo vođenje pravnih postupaka, već i pretnje da će se isti pokrenuti ukoliko određeni novinar ili aktivista nastavi da objavljuje informacije od javnog interesa. Na ovaj način, iako potencijalni pravni postupak nije pokrenut, pretnja može psihološki uticati na žrtve i cenzurirati njihov rad, zbog straha od daljih pravnih radnji protiv njih. Upravo iz tog razloga, ne može se sa preciznošću utvrditi kolika je zapravo zastupljenost ovih postupaka.

Karakteristike SLAPP postupaka

Iako SLAPP postupci mogu imati različite pravne forme, od parničnog, krivičnog, do prekršajnog postupka, mogu se prepoznati njihove zajedničke karakteristike.

Suzbijanje kritike i gušenje slobode izražavanja

Osnovna karakteristika SLAPP postupaka jeste što njihov primarni cilj nije ostvarivanje pravde ili nekog drugog legitimnog interesa i, zapravo, često se dešava da su u pitanju tužbe koje nemaju nikakav pravni osnov ili uporište u zakonu.

Podnosioci uopšte ne očekuju da „pobede“ u sudskom postupku, znajući da im okolnosti slučaja ne idu u prilog, i osnovno što žele da postignu jeste zastrašivanje tuženih. Kada se sagledaju neposredni povodi za tužbe protiv aktivista ili novinara, jasno je da su one usmerene na suzbijanje kritika i u budućnosti, odnosno na cenzurisanje istraživačkih novinara i odvratanje aktivista od daljeg rada u javnom interesu. Primera radi, ukoliko aktivista godinama učestvuje u sudskim sporovima, pod konstantnim pritiskom troškova vođenja postupka odnosno svoje odbrane, kao i potencijalnim sudskim sankcijama, upitno je da li će imati resursa da istraje

¹⁰ SLAPP tužbe ukratko – Ana Zdravković - <https://www.slavkocuruvijafondacija.rs/wp-content/uploads/2023/12/SLAPP-tuzbe-ukratko-Slavko-Curuvija-fondacija.pdf>

u svojim aktivističkim naporima. Imajući u vidu navedeno, ovakvi postupci pre svega vode gušenju slobode govora i sprečavanju potencijalnih kritika protiv onih koji se nalaze na pozicijama moći.¹¹

Narušavanje reputacije tuženog

Pokretanjem SLAPP postupaka nastoji se i umanjiti ugled i reputacija tuženog, jer koliko god tužba bila neosnovana, u određenom delu javnosti stvara se utisak da tužilac samo koristi svoja dozvoljena pravna sredstva za zaštitu od uvreda i drugih neosnovanih napada. Kada postupci na kraju budu okončani u korist tuženog, na primer odbacivanjem tužbe, ta tema u javnosti je često već pala u zaborav i ne dobija odgovarajuću medijsku pokrivenost, pa se stiče utisak da su postupci protiv aktivista i medija zapravo bili opravdani, čime se direktno narušava i kredibilitet određenog istraživačkog medija ili organizacije civilnog društva. Na ovaj način, u javnosti se stvara percepcija da tuženi ne pruža pouzdane informacije već da plasira lažne vesti i neistine, što direktno utiče na mogućnost daljeg finansiranja u budućnosti.

Neravnopravnost strana

Ono što takođe karakteriše ovakve postupke jeste i činjenica da se u postupku nalaze dve vrlo neravnopravne strane. Sa jedne strane, tužilac je političar, lokalni funkcioner ili drugi predstavnik vlasti, velika korporacija (neretko sa državnim udelom u vlasništvu) koji na raspolaganju imaju celokupni državni aparat i znatno veće resurse za vođenje ovakvih postupaka, dok je tuženi najčešće lokalni aktivista ili manji istraživački medij koji nema kapacitete da učestvuje u ovakvim postupcima, naročito imajući u vidu da se neretko istovremeno pokreće i po nekoliko postupaka. Tuženi je u tim situacijama pod konstantnim pritiskom – kako finansijskom, tako i psihološkom, imajući u vidu da ovi postupci neretko traju jako dugo i mogu prouzrokovati dalekosežne posledice po aktiviste.

Uticao na šire okruženje za rad civilnog društva i medija: Efekat „snežne grudve“

Zbog velikog pritiska na finansijske, administrativne i ljudske

¹¹ Zastrašivanje medija i gušenje slobode izražavanja tužbama (RTV) - https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/zastrasivanje-medija-i-gusenje-slobode-izrazavanja-tuzbama_905506.html

resurse, SLAPP postupci mogu za ishod imati i gašenje organizacija i istraživačkih medija. Na taj način, kritički glasovi u javnosti koji ukazuju na goruće probleme jednog društva bivaju trajno onemogućeni da dalje rade u javnom interesu. Primera radi, u Turskoj je novinar Ahmet Sik uhapšen zbog objave na Tviteru, zbog navodne terorističke propagande, tačnije vređanja države, pravosuđa i vojske. Prema podacima Komiteta za zaštitu novinara, u turskim zatvorima je 81 novinar, a preko 130 medija je ugašeno nakon neuspelog vojnog puča u julu 2016.¹²

Međutim, treba istaći da cilj SLAPP postupaka nije isključivo zastrašivanje samih tuženih, već i upozorenje drugim organizacijama civilnog društva, aktivistima i istraživačkim novinarima koji se bave sličnim oblastima na posledice koje mogu imati ukoliko nastave da izveštavaju o nekoj temi od značaja za javnost.¹³ Na taj način suzbija se sloboda izražavanja i mišljenja, ali i niz drugih osnovnih prava i sloboda, poput slobode udruživanja, i suštinski pogoršava okruženje za delovanje aktera civilnog društva i medija.

Pravni okvir koji uređuje SLAPP postupke

Međunarodne organizacije i uporedna praksa

Iako je akronim SLAPP prvi put skovan u Sjedinjenim Američkim Državama gde su se ovi postupci najpre i pojavili, oni se nisu zadržali na tom kontinentu. Uspostavljeni mehanizam zloupotrebe prava na tužbu globalno je prisutan, što je dovelo do toga da se pravni sistemi pojedinih država individualno suočavaju sa ovim problemom i rešavaju ga legislativnim intervencijama, bilo donošenjem posebnih zakona, bilo kroz intervencije u postojećim propisima.

Tako je Ministarstvo pravde Velike Britanije u martu 2022. objavilo

¹² Turska: Uhapšen istaknuti novinar Ahmet Sik, Radio slobodna Evropa, 29. decembar 2016. <https://www.slobodnaevropa.org/a/28203905.html>

¹³ Ustav Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021) – čl. 46

dokument „A Call for Evidence“¹⁴ kojim je pozvalo na prikupljanje dokaza o upotrebi SLAPP-a u Engleskoj i Velsu i tražilo stavove o reformama za rešavanje uočenih problema koji proističu iz ove oblasti građanskih parnica. Nakon prikupljenih rezultata uočeni su zastrašujući efekti ovih postupaka, pri čemu su mediji ali i druga lica zastrašeni u meri da su počeli da napuštaju kritičke priče i da su suočeni sa ogromnim troškovima. Zbog toga su inicirali reforme kako bi doneli poseban zakon kojim bi se već u prvoj fazi postupka takve tužbe odbacivale uspostavljanjem i trodelnog testa sa jasnim kriterijumima koji bi pomogli sudijama da utvrde da li je reč o SLAPP predmetu.¹⁵

Sjedinjene Američke države su najpre 2010. godine donele SPEECH Akt - federalni zakon¹⁶ kojim je onemogućeno izvršenje stranih sudskih presuda kojima je neko osuđen za klevetu, osim ukoliko strano zakonodavstvo ne garantuje najmanje jednak nivo zaštite koji obezbeđuje Prvi amandman Ustava SAD. Pet godina kasnije donet je SPEAK FREE Act¹⁷ koji je kreiran upravo u cilju sprečavanja vođenja SLAPP postupaka.

Problem je prepoznat i na nivou međunarodnih tela poput Ujedinjenih Nacija, Saveta Evrope i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, od kojih su prve dve pomenute organizacije donele i akte kojima su uspostavljeni indikatori za prepoznavanje SLAPP postupaka, ali i predloge mera za zemlje članice kako bi se sprečile ovakve zloupotrebe prava. Jedan od prvih izveštaja¹⁸ koji je uveo obavezu države da obezbedi nesmetano uživanje prava na slobodu izražavanja i okupljanja napisan je 2012. godine i u pogledu navedenih sloboda je ukazano da je ključno da pojedinci koji ostvaruju ovo pravo mogu slobodno da rade, bez straha da će biti izloženi bilo kakvim pretnjama, aktima zastrašivanja ili nasilja. Od ovog akta do danas, problem je narastao u meri da su pojedina relevantna međunarodna tela donela preporuke ili mišljenja za zemlje članice u pogledu rešavanja problema SLAPP postupaka.

¹⁴ Dostupno na: https://consult.justice.gov.uk/digital-communications/strategic-lawsuits-against-public-participation/supporting_documents/slappscallforevidencewebsite.pdf

¹⁵ Dostupno na: <https://www.gov.uk/government/consultations/strategic-lawsuits-against-public-participation-slapps/outcome/strategic-lawsuits-against-public-participation-slapps-government-response-to-call-for-evidence>

¹⁶ Dostupno na: <https://www.congress.gov/111/plaws/publ223/PLAW-111publ223.pdf>

¹⁷ Dostupno na: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2304>

¹⁸ [Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association](#), UN Doc. A/HRC/20/27, 21 May 2012.

Ujedinjene Nacije

Odredbom člana 19 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima zajemčena je sloboda mišljenja i izražavanja na gotovo istovetan način kao i članom 10 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Prema mišljenju Komesara za ljudska prava Ujedinjenih Nacija¹⁹ koji se odnosio na SLAPP postupke, uočen je značajan porast ovih vrsta sudskih sporova širom sveta, zbog čega je postalo nužno podsetiti države članice na njihovu pozitivnu obavezu da omogući svojim građanima nesmetano vršenje slobode izražavanja, okupljanja i udruživanja, ali i da uspostavi takvo okruženje za nevladin sektor, da slobodno može da deluje unutar društva.

U pomenutom Mišljenju su date i sledeće preporuke:

- a) Države treba da štite i olakšaju prava na slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja kako bi osigurale da ova prava uživaju svi, između ostalog, donošenjem zakona protiv SLAPP-a, omogućavajući prevremeno odbacivanje (uz dosuđivanje troškova) takvih tužbi i korišćenje mera za kažnjavanje zlostavljanja.
- b) Svi državni akteri – zakonodavna, sudska, izvršna, regulatorna vlast – na bilo kom nivou treba da rade na stvaranju okruženja u kojem je kritika deo zdrave debate o svim pitanjima od javnog ili društvenog značaja.
- c) Privatne kompanije treba da se uzdrže od upotrebe građanskih tužbi kao sredstva za gašenje učešća javnosti i kritičkog zastupanja

¹⁹ Dostupno na:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ohchr.org%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2FDocuments%2FIssues%2FFAssociation%2FInfoNoteSLAPPsFoAA.docx&wdOrigin=BROWSELINK>

Savet Evrope

U aprilu 2015, Savet Evrope je pokrenuo internet platformu²⁰ koja je za cilj imala zaštitu novinarstva i promovisanje sigurnosti novinara. Ona je osmišljena tako da olakša prikupljanje, obradu i širenje činjeničnih podataka, verifikovanih od strane drugih partnerskih organizacija, u vezi sa ozbiljnim fizičkim pretnjama novinarima i drugim medijskim uposlenicima, pretnjama koje se odnose na poverljivost izvora informacija i oblicima političkog i sudskog zastrašivanja. Ova platforma treba da omogući Savetu Evrope da efikasnije reaguje na pretnje upućene pojedincima, zaštititi slobodu medija i pokrene dijalog sa zainteresovanim državama članicama o mogućim pravnim mehanizmima.

Komesarka za ljudska prava Saveta Evrope je u oktobru 2010. objavila izveštaj pod nazivom „Time to take action against SLAPPs“²¹ u kojem je ukazala i na činjenicu da su, pored novinara, SLAPP tužbama pogođeni i aktivisti, nevladin sektor, branitelji ljudskih prava, ali i svako drugi ko javno govori o zaštiti opšteg interesa. Istakla je da je reč o građanskim ili krivičnim postupcima poput uvrede ili klevete, da su ovi postupci sami po sebi veksatorski, da je očigledna nesrazmera moći između tužilaca i žrtava SLAPP tužbi; da su posebno karakteristične u oblastima zaštite životne sredine, potrošača, sprečavanja kriminala i korupcije. U konačnom, u njemu je ukazano i na to da nerazumno visoke naknade štete i pritisci na novinare imaju “odvraćajući efekat” u odnosu na slobodu izražavanja, naglašavajući pozitivnu obavezu država članica da obezbede puno uživanje slobode izražavanja koje garantuje član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Dugogodišnja borba protiv SLAPP tužbi rezultirala je usvajanjem Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope²² 5. aprila 2024, koja je postavila jasnu definiciju pojma SLAPP tužbe, učešća javnosti, kao i

²⁰ Dostupno na: <https://fom.coe.int/en/accueil>

²¹ Dostupno na: <https://www.coe.int/nl/web/commissioner/-/time-to-take-action-against-slapps>

²² Dostupno na: <https://rm.coe.int/0900001680af2805>

indikatore koji se mogu koristiti za prepoznavanje ovih postupaka poput:

- a. tužilac pokušava da iskoristi neravnotežu moći, (finansijska prednost, politički uticaj) da bi vršio pritisak na tuženog;
- b. argumenti tužioca su uglavnom delimično ili potpuno neosnovani;
- c. tužbeni zahtevi su nesrazmerni, preterani ili nerazumni;
- d. tužilac se upušta u procesne zloupotrebe kako bi povećao troškove za tuženog, odugovlači postupak itd, a sve u cilju da zastraši, uznemiri ili finansijski iscrpi tuženog.

Preporuka jasno ukazuje da lista indikatora nije ograničena samo na one koji su u njoj pobrojani i nameće obavezu državama članicama da izmene svoj pravni okvir kako bi se efikasno borili protiv SLAPP postupaka. Ovo podrazumeva regulative po kojoj bi sudovi mogli da odbace ovakve tužbe pre nego što se uopšte i upuste u meritornu raspravu, kao i omogućavanje tuženima da podnose prigovore u kojima bi odmah ukazali da je reč o ovoj vrsti postupka.

Komitet ministara je ukazao da se SLAPP tužbe prepoznaju i po tome što npr. tužilac pokušava da iskoristi neravnotežu moći, kao što je njihova finansijska prednost ili politička ili društveni uticaj da bi vršio pritisak na tuženog; argumenti koje je izneo tužilac su delimično ili potpuno neosnovani; pravni zahtevi koje traži tužilac su nesrazmerni, preterani ili nerazumni; potraživanja predstavljaju zloupotrebu zakona ili procedura; tužilac se upušta u proceduralne i parnične taktike osmišljene da poveća troškove za okrivljenog, kao što je odugovlačenje postupka, izbor suda ili državnog organa koji je nepovoljan za učešće javnosti ili uznemirujući za okrivljenog, izazivajući težak posao i podnošenje zahteva sa malo ili bez izgleda na uspeh i slično. Ovo je samo deo indikatora koji su prepoznati u SLAPP parnicama, zbog čega je i data preporuka da se takve tužbe odbace već u prvoj fazi postupka, pre nego što uopšte i uđu u meritorni raspravu pred sudom.

Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope je proistekla kao posledica sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, dugogodišnjeg

zalaganja Komesara za ljudska prava i potrebe da se ovakvim zloupotrebama prava stane u kraj.

Praksa Evropskog suda za ljudska prava

Pitanje SLAPP postupaka je razmatrano u više slučajeva pred Evropskim sudom za ljudska prava. Ovaj sud je, vremenom, razvio indikatore i standarde za prepoznavanje SLAPP postupaka, što je tokom 2024. preraslo u Preporuku Komiteta ministara Saveta Evrope.

U nastavku prikazujemo neke od relevantnih predmeta koji su referisali na štetne posledice SLAPP tužbi u odnosu na pojedince ili grupe koji su štitili javni interes.

INDEPENDENT NEWSPAPERS (IRELAND) LIMITED protiv Irske

U predmetu **INDEPENDENT NEWSPAPERS (IRELAND) LIMITED protiv Irske** (*broj predstavke 28199/15, presuda od 15. juna 2017.*)²³ medijska kompanija, izdavač dnevnih novina, objavila je seriju tekstova (11 članaka) o dodeli državnih ugovora određenoj konsultantkinji za odnose sa javnošću, zahvaljujući bliskim vezama sa političarem koji je dolazio iz istog grada kao i ona. Nakon što je on promenio funkciju, ona je bila angažovana i od strane tog ministarstva, pa je izdavač doveo u pitanje tendersku proceduru, kvalifikacije konsultantkinje, visinu naknade koju je dobila i obim obavljenog posla. Članci su ukazivali i na intimnu vezu njih dvoje, a sadržali su fotografije koje su dobijene izmenom originalne fotografije.

Konsultantkinja ja pokrenula postupak za klevetu u kom joj je prvostepeni sud dosudio naknadu od 1.872.000€. Istovremeno je kompaniji odobreno da odloži plaćanje ove sume do okončanja žalbenog postupka, s tim što je morala da joj uplati privremeni iznos od 750.000€ uz dodatnih 100.000€ na ime troškova postupka. Žalbeno veće je smanjilo dosuđeni iznos naknade, tako da je kompanija uplatila dodatnih 500.000€ na ime naknade štete zbog klevete i iznos od 240.448,16 evra na ime troškova postupka.

²³ Dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174419>

Kompanija se obratila ESLJP zbog povrede slobode izražavanja, tvrdeći da je odšteta koju je bila dužna da plati zbog klevete nesrazmerno visoko opredeljena. Sud je naveo da, iako se slaže sa argumentom Vlade da sporni članci nisu usmerili pažnju čitalaca na pitanja od javnog interesa u vezi sa dodelom javnih sredstava, ukazivanje kompanije da ovako visoki odštetni zahtevi suštinski imaju odvrćajući efekat na irske medije da prestanu da istražuju pitanja od javnog interesa nije bilo neutemeljeno u činjenicama. Zbog toga je utvrdio povredu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima koja garantuje slobodu izražavanja.

000 MEMO protiv Rusije

Slučaj **000 MEMO protiv Rusije** (Broj predstavke 2840/10, presuda od 15. marta 2022.)²⁴ se odnosio na građanski postupak za klevetu koji je pokrenula uprava volgogradske oblasti protiv internet portala nakon objavljivanja intervjua sa ekspertom iz Fonda za razvoj informativnih politika. Povod za ovaj intervju je bila zakonitost odluke Uprave volgogradske oblasti da obustavi subvencije gradu uz obrazloženje da su premašeni budžetski limiti za subvencije. Pravnosnažnom presudom je obavezan medij da na svojoj internet stranici objavi da su date izjave neistinite i da kaljaju poslovni ugled tužioca, kao i da objavi izreku presude u celini.

Razmatrajući osnovanost predstavke podnosioca koja je bila izjavljena zbog povrede slobode izražavanja, ESLJP se pozvao na izveštaj Komesara Saveta Evrope za ljudska prava "Vreme je za preduzimanje koraka protiv SLAPP tužbi"²⁵ u kom je ukazano na sve veću svest o rizicima koje sudski postupci, pokrenuti u cilju ograničavanja učestvovanja javnosti, donose demokratskim vrednostima. Upravo imajući u vidu neravnotežu moći između tužioca i tuženog u ovom predmetu, Sud je smatrao nužnim da utvrdi da li je parnični postupak bio u skladu s legitimnim ciljem „zaštite ugleda drugih” u smislu člana 10 st. 2 Konvencije. U tom smislu je ukazao na svoj raniji stav da sve aktivnosti javnih organa svih vrsta moraju biti podvrgnute pomnoj kontroli, ne samo zakonodavnih i sudskih vlasti, već i

²⁴ Dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216179>

²⁵ Dostupno na: [Time to take action against SLAPPs - Commissioner for Human Rights \(coe.int\)](https://www.coe.int/en/web/human-rights-division/time-to-take-action-against-slapps)

javnog mnjenja u cilju sprečavanja zloupotreba ovlašćenja i korupcije javnih funkcija u demokratskom sistemu. Uzevši u obzir činjenicu da je tužilac u domaćem postupku za klevetu bio najviši organ javne vlasti tj. uprava Volgogradskog regiona, protiv kompanije podnosioca predstavke, to nije postojao nijedan legitimni cilj naveden u stavu 2 člana 10 Konvencije po kom bi trebalo da mu se pruži zaštita, pa je utvrdio povredu slobode izražavanja.

STANCU i drugi protiv Rumunije

Poslednji slučaj koji je predmet analize i koji se izričito pozvao na primer SLAPP postupka jeste **STANCU i drugi protiv Rumunije** (*Broj predstavke 22953/16, presuda od 18. oktobra 2022.*)²⁶ gde su tri podnosioca predstavke (dvoje novinara i urednika i jedan rumunski medij) takođe inicirali postupak zbog povrede slobode izražavanja pred domaćim sudovima. Podnosioci predstavke su objavili 36 članaka vezanih za tužiteljku koja je, u trenutku objavljivanja, bila članica i potpredsednica Visokog saveta pravosuđa. Povod objavljivanja tekstova je bio vezan za propuste u njenom radu jer je krivični postupak koji je vođen po optužnici protiv navodnog izvršioca teškog krivičnog dela i koji je proveo 13 meseci u pritvoru, okončan oslobađajućom presudom. Ona je, zbog niza tekstova, inicirala građanski postupak protiv podnosilaca predstavke tražeći 60.000€ na ime nematerijalne štete, objavljivanje presude suda o trošku podnosilaca predstavke u tri nacionalna lista koje je ona navela i u njihovoj publikaciji Lumea Justitiei, kao i troškove postupka, tvrdeći da je medij organizovao klevetničku kampanju u štampi protiv nje koja se sastojala od trideset šest članaka koji su prekršili njeno pravo na poštovanje ugleda i časti i pokušali da utiču na imidž i kredibilitet Visokog saveta pravosuđa. Tužiteljka je posebno tvrdila da su izjave i optužbe u člancima bile još ozbiljnije, s obzirom na to da se publikacija predstavljala kao dobar izvor informacija o pitanjima koja se tiču pravosudnog sistema. Publikacija je, prema prezentaciji na njenom sajtu, bila najčitaniji sajt do sada kada je u pitanju ova tema, što je značilo da je javnost smatrala da su informacije koje je objavila verodostojne. Pravnosnažnom presudom suda u Rumuniji, podnosioci su obavezani da isplate tužiteljki iznos od 1000€ na ime

²⁶ Dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-219982>

naknade nematerijalne štete i iznos od 762€ na ime troškova sudskog postupka. Podnosioci su se obratili ESLJP-u tvrdeći da novčana sankcija koja im je izrečena povređuje njihovu slobodu izražavanja, da nije bila opravdana „gorućom društvenom potrebom“ i da je imala za cilj njihovo zastrašivanje.

Pre upuštanja u meritornu odluku, ESLJP se pozvao na zvanične podatke sa Platforme Saveta Evrope za zaštitu i bezbednost novinara koje detektuju brojne prijave vezane za uznemiravanje i zastrašivanje novinara, tužbe za klevetu protiv istraživačkih novinara i na činjenicu da je civilno društvo prijavilo slučajeve SLAPP-a protiv novinara, medija ili civilnog društva od strane javnih institucija ili poslovnih ljudi.

Ceneći sve okolnosti ovog slučaja, sud je zaključio da je nesporno reč o temi od javnog interesa vezanoj za funkcionisanje i organizaciju pravosudnog sistema, shodno čemu je ovlašćenje organa vlasti da se meša u slobodu izražavanja podnosilaca, veoma suženo. Sud je dalje zaključio da je tužiteljka bila nositeljka javne funkcije, što je automatski svrstava u grupu ljudi koja se ne može pozivati na zaštitu svog privatnog života jednako kako to mogu tražiti obični građani, pa su njene granice prihvatljive kritike daleko šire postavljene od običnih građana. Sporni članci, po mišljenju suda, nisu bili lišeni činjeničnog osnova. Tužiteljka je odbila da dâ bilo kakvu izjavu ili da se na bilo koji način izjasni na navode koji su u člancima izneti, iako je bila pozivana u više navrata, dok sa druge strane, nije trpela nikakve negativne posledice objavljenih članaka (štaviše, kasnije je izabrana i za predsednicu Visokog saveta pravosuđa). Dodatno, sud je ukazao i na činjenicu da sve i da se pretpostavi da je objavljivanje članaka moglo da proizvede negativne posledice, stepen ozbiljnosti takvih konsekvenci i dalje ne preteže nad interesom javnosti za dobijanje predmetnih informacija u vezi sa radom pravosuđa. Na kraju, sud je zaključio da je izrečena kazna, u datim okolnostima i s obzirom na temu kojom su se podnosioci predstavke bavili, mogla da ima odvratajući efekat u odnosu na ostvarivanje slobode izražavanja pa je utvrdio povredu ovog prava, ističući da mešanje u njihovu slobodu izražavanja nije zadovoljilo standard nužnosti u jednom demokratskom društvu.

Evropska unija

SLAPP postupci su postali predmet interesovanja EU nakon što je malteška novinarka Dafne Karuana Galicija ubijena 2017. godine. Pre ubistva, ona je bila žrtva više od 40 tužbi za klevetu i postala je ključna tačka za EU da je potrebno zaštititi novinare od tužbi i drugih vidova zastrašivanja od strane poslovnih ljudi, korporacija i državnih organa. Od značaja za suočavanje sa ovim problemom je bio i sve veći broj SLAPP postupaka u Poljskoj nakon 2015. Koalicija protiv SLAPP-a u Evropi je 2022. proglasila Poljsku „SLAPP zemljom godine“, ukazavši na tužbe protiv medija, novinara i aktivista civilnog društva. Pritisak organizacija za ljudska prava je doveo do odluke Evropske komisije da otvori pitanje SLAPP postupaka.

Evropski parlament je 11. aprila 2024. doneo Direktivu o zaštiti osoba uključenih u javno delovanje od očigledno neosnovanih tužbi ili zlonamernih sudskih postupaka („strateške tužbe usmerene protiv javnog delovanja”)²⁷ kojim su predviđene zaštitne mere protiv ovakvih sudskih postupaka u građanskim stvarima s prekograničnim implikacijama koje su podnete protiv fizičkih i pravnih lica zbog njihove uključenosti u javno delovanje.

Direktiva je dala i definicije pojedinih pojmova, poput javnog delovanja, pitanja od javnog interesa ili zlonamernih sudskih postupaka protiv javnog delovanja. Svi pojmovi su široko postavljeni i daju prostor nacionalnim sudovima i drugim organima vlasti da svaki pojedinačni slučaj mogu da razmotre iz više uglova kako bi, van svake sumnje, mogli da razluče da li se konkretan slučaj može podvesti pod SLAPP. Tako se npr. pod javnim delovanjem smatra davanje bilo koje izjave ili obavljanje bilo koje aktivnosti prava na slobodu izražavanja i informisanja, slobodu umetnosti i nauke ili slobodu okupljanja i udruživanja, dok je pod javni interes podvedeno svako pitanje koje utiče na javnost u tolikoj meri da ona za njega može imati legitiman interes. U konačnom, i pojam zlonamernog sudskog postupka obuhvatio je sve sudske postupke koji nisu pokrenuti radi stvarnog isticanja ili ostvarivanja prava, nego čija je glavna svrha sprečavanje, ograničavanje ili sankcionisanje javnog delovanja, uz iskorišćavanje neravnoteže moći

²⁷ Dostupno na: [Direktiva \(EU\) 2024/1069 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. travnja 2024. o zaštiti osoba uključenih u javno djelovanje od očito neosnovanih tužbi ili zlonamjernih sudskih postupaka \(„strateške tužbe usmjerene protiv javnog djelovanja”\) \(europa.eu\)](#)

između stranaka.

U posebnom poglavlju Direktive su propisani i mehanizmi koje su države članice dužne da uspostave u ovim postupcima poput ranog odbijanja očigledno neosnovanih tužbi; podršku tuženom u ovakvim postupcima koja se ogleda u omogućavanju da udruženja, organizacije, sindikati i druga lica koja imaju legitiman interes podrže tuženog ukoliko se on sa tim saglasi; prevaljivanje tereta dokazivanja na tužioca da ima opravdan interes za sudsku zaštitu i da se ne radi o SLAPP tužbi; izricanje adekvatnih sankcija tužiocima koji iniciraju SLAPP postupke koje će imati odvratajući efekat i sl.

Završnim odredbama Direktive je propisana obaveza država članica da dostavljaju Komisiji godišnje podatke o broju slučajeva zlonamernih sudskih postupaka protiv javnog delovanja, broju postupaka razvrstanih po vrsti tužioca i tuženog, o vrstama tužbi koje su podnete, kao i o zaštitnim mehanizmima definisanim u direktivi koje su tuženi koristili u borbi protiv SLAPP tužbi.

Republika Srbija – pravne praznine ili mogućnosti?

SLAPP postupci nisu prepoznati niti na direktan način regulisani u pravnom poretku Republike Srbije. Iako je ovih postupaka sve više, ne postoji regulatorni, niti bilo kakav sistemski odgovor na ovaj problem. To, međutim, ne znači da u ovakvim okolnostima ne postoji nijedna pravna norma koja bi mogla naći primenu u nedostatku konkretnog rešenja.

Važeći Zakon o parničnom postupku²⁸ sadrži nekoliko odredaba koje regulišu pitanje zabrane zloupotrebe prava i pravne posledice takvog postupanja stranaka u parnici. Činjenica je da se SLAPP postupci i podvode pod zloupotrebu prava na tužbu i kao takvi ne bi trebalo da uživaju bilo kakvu pravnu zaštitu.

Već u uvodnim odredbama Zakona o parničnom postupku (ZPP) parnične stranke su obavezane da savesno koriste prava iz ovog zakona, a

²⁸ Zakon o parničnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US, 55/2014, 87/2018, 18/2020 i 10/2023 - dr. zakon) -

https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_parnicnom_postupku.html

sud je istovremeno obavezan da spreči i kazni svaku zloupotrebu prava.²⁹ Zakon je istovremeno pružio mogućnost stranci kojoj je naneta šteta usled zloupotrebe procesnih ovlašćenja da zahteva njenu naknadu.³⁰

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je u par svojih odluka jasno ukazao da SLAPP tužbe predstavljaju zloupotrebu prava i da bi takve tužbe trebalo odbacivati već u prvoj fazi postupka, odnosno pre nego što parnica uopšte počne da teče. To konkretno znači da takve tužbe ne bi trebalo ni slati tuženom, žrtvi SLAPP-a, na odgovor.

Ako krenemo od pomenutog standarda koji je postavio ESLJP, sudovi bi trebalo, već nakon prijema SLAPP tužbe, da je odbace jer predstavlja zloupotrebu prava. Štaviše, sudovi imaju i mogućnost da obeštete tuženog u SLAPP postupku kako bi sankcija za iniciranje SLAPP parnica bila delotvornija. U sudskoj praksi još uvek nije poznat slučaj u kom je sud odbacio tužbu jer je zaključio da je reč o SLAPP postupku.

Jedna od dilema koja se javlja po pitanju mogućnosti za odbacivanje tužbe, leži i u tome što ZPP dopušta odbacivanje tužbe u taksativno pobrojanim situacijama³¹. Iako nijedan od zakonskih razloga izričito ne propisuje mogućnost odbacivanja tužbe zbog zloupotrebe prava, ipak postoji prostor za tumačenje u tom pravcu³².

Zajednička karakteristika indikatora koje je, između ostalih, definisao i Savet Evrope, jeste ta da tužilac suštinski nema nameru da štiti bilo kakav svoj legitimni interes, već parnicu inicira kao sredstvo zastrašivanja pojedinca ili organizacije koji istupa u javnom prostoru ukazujući na različite vrste nezakovitosti i kritikujući javne politike. Stoga je i vidljivo odsustvo pravnog interesa za tužbu, pa je sudu dat prostor da tužbu odbaci na osnovu ove procesne odredbe.

Druga dilema u primeni ove odredbe počiva na jezičkom tumačenju njene sadržine.

²⁹ Videti član 9 ZPP.

³⁰ Videti član 187 ZPP.

³¹ Videti član 294 ZPP.

³² Videti član 294 stav 1 tačka 6 ZPP.

Zakonodavac je izvesno propisao mogućnost odbacivanja tzv. deklaratornih tužbi, odnosno tužbi koje u svom zahtevu nemaju nikakav kondemnatorni zahtev. Ovo bi za posledicu imalo nemogućnost odbacivanja tužbi koje glase na činidbu, trpljenje ili bilo kakvu drugu obavezu koja ispunjava kondemnatorne uslove.³³

Iako na prvi pogled ova dilema postoji, utisak je da je ona zapravo nepostojeća. Odgovor na ova pitanja bi trebalo potražiti u samoj srži bilo kog kondemnatornog zahteva, s obzirom na to da nijedan kondemnatorni zahtev ne može da postoji ukoliko u sebi ne sadrži deklaraciju. Tako npr. nijedan zahtev za eventualnu isplatu pretrpljene štete ne može postojati bez deklaratornog zahteva koji bi utvrdio osnovanost takvog zahteva. Isto pravilo važi i za postavljene zahteve na druge vidove činidbe, trpljenje i sl.

Otklanjanjem ove dileme i tumačenjem procesnih odredaba zakona na način na koji se one suštinski i trebaju tumačiti, stiču se uslovi da sud odbaci SLAPP tužbu već u prvoj fazi postupka, kada je parnica pokrenuta podnošenjem tužbe, ali nije počela da teče jer nema uslova da se ona uopšte dostavi tuženom na odgovor. Štaviše, jedini opravdan razlog da se tužba dostavi tuženom na odgovor bi trebalo tražiti u članu 187 stav 1 ZPP kako bi mu se omogućilo da istakne odštetni zahtev zbog zloupotrebe prava na tužbu tužioca.

U svetlu datih okolnosti, kao i činjenice da se nijednom zakonskom normom ne mogu taksativno pobrojati sve situacije koje bi predstavljale SLAPP postupak jer je ova materija živa, fluidna i stalno se menja, ostaje na sudovima da svaki pojedinačni slučaj razmotre kroz SLAPP indikatore i na temelju dobijenih zaključaka, onemogućće zloupotrebe koje su sve prisutnije u pravosuđu Srbije.

³³ Videti član 194 ZPP.

SLAPP postupci u Srbiji – studije slučaja

Aktivisti i istraživački mediji u poslednjih nekoliko godina neretko su žrtve ovakvih postupaka. U nastavku će biti predstavljeni neki od najznačajnijih slučajeva koji ukazuju sa kakvim vidovima pritisaka se aktivisti i istraživački mediji u Srbiji suočavaju.

Mondo protiv Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA)

Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost je nezavisna, nestranačka organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture i građanskog aktivizma koja se zalaže se za uspostavljanje vladavine prava i razvoj demokratskog dijaloga.

Tužbu su dobili od strane MONDO-a, kao izdavača Kurira, nakon što je Istinomer u junu 2023. objavio tekst koji sadrži analizu fotografije predsednika Srbije Aleksandra Vučića u OŠ "Vladislav Ribnikar" u kojem se između ostalog navodi da konkretna fotografija "sadrži tragove digitalne manipulacije koji ukazuju da nije u potpunosti autentična."³⁴ Tužbeni zahtev je podnet protiv organizacije CRTA, kao izdavača i konkurenta na tržištu. Tužbenim zahtevom se od CRTE zahteva 11 miliona dinara, na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda, i 11 miliona za naknadu materijalne štete. CRTA je u međuvremenu zbog ovog postupka morala da angažuje advokata koji je sastavio odgovor na tužbu. Međutim, u međuvremenu nije održano nijedno ročište.³⁵

³⁴ Istinomer: Fotografija Vučića u školi sadrži tragove digitalne manipulacije

³⁵ Intervju sa predstavnicom CRTE održan je 16. maja 2024. i informacije u analizi odnose se na analizu stanja do tog datuma.

Suvlasnici kompanije Galens protiv Dragane Arsić

Dragana Arsić je ekološka aktivistkinja iz Novog Sada koja se u poslednjih nekoliko godina bori sa nizom strateških parnica protiv učešća javnosti koje se protiv nje vode. Protiv nje su vođenja ukupno četiri parnična postupka – dva protiv nekoliko aktivista i dva protiv samo Dragane Arsić, kao i jedan krivični postupak po privatnoj tužbi.

Četiri tužbe podnete su od strane Sanje Petrić, a jedna od strane Nebojše Petrića, suvlasnika kompanije “Galens”. Svih pet tužbi podnete su zbog organizovanja protestne šetnje “Svi za šume, šume za sve”, u oktobru 2021, kada su aktivisti presekli katanac i deo ograde koju su po njihovim tvrdnjama “Petrići nezakonito postavili oko svog budućeg turističkog kompleksa, budući da je u pitanju javni planinarski put u delu Nacionalnog parka Fruška gora.”³⁶ Sve prvostepene presude protiv aktivistkinje bile su oslobađajuće, dok je u drugom stepenu jedna presuda preinačena u korist Nebojše Petrića (za povredu časti i ugleda, za korišćenje reči “tajkun”). Tim putem, Dragana je izrečeno da mora da plati novčanu kaznu u iznosu od 150 hiljada dinara i sudske troškove. Uz pomoć drugih aktivista, ovaj iznos je plaćen.

Povod za organizovanje konkretne šetnje bio je slučaj “Kesten”, za koji aktivisti tvrde da predstavlja uzurpaciju javnog prirodnog dobra. Naime, aktivisti su do ovih saznanja došli korišćenjem zahteva za slobodan pristup informacijama od javnog značaja, nakon čega su počeli da podnose prijave građevinskoj inspekciji. Prema navodima aktivistkinje, inspekcija je konstatovala nezakonite radnje, ali nisu stopirali radove već su naložili da se dokumentacija prilagodi stanju na terenu.

Pored ovih SLAPP tužbi, Dragana i njeni saborci suočavali su se i sa drugim vidovima pritisaka, poput botovskih napada, zlostavljanje u onlajn okruženju i na društvenim mrežama. SLAPP postupci pokrenuti protiv aktivista jesu direktno uticali na njihov rad, a Dragana vidi ove postupke kao vid zastrašivanja nje i drugih ekoloških aktivista koji se bore za očuvanje zelenih površina.

U avgustu 2020, portal Prismotra je objavio tekst o Dragani Arsić koji je preneo niz prorežimskih medija, u kojem se između ostalog navodi da je

³⁶ Dragana Arsić: SLAPP tužbe su nas samo ojačale - <https://voice.org.rs/dragana-arsic-slapp-tuzbe-su-nas-samo-ojacale/>

plaćenica angažovana od strane “albanskog lobija” i kako je pre svog aktivističkog angažmana dobila otkaz u banci zbog pronevere novca. Zbog toga je Dragana odlučila da sama podnese tužbu za povredu časti i ugleda protiv RTV Pančevo, koja je prenela sporni tekst, što je kasnije i uspela da dokaže pred sudom.

Takođe je istakla da je u razmaku od 27 meseci usled ovih postupaka ukupno 28 puta bila u sudu. Međutim, uprkos tome, naišla je na veliku podršku od strane civilnog sektora, pogotovu od strane pojedinih beogradskih organizacija poput CRTE, Partnera Srbija, Komiteta pravnika za ljudska prava - YUCOM itd. Takođe, istakla je da “nijednog trenutka nisu planirali da odustanu od borbe za zelene površine.”

Dragana je podnela i tužbu upravnom sudu kojom su tražili poništenje rešenja o izdavanju uslova zaštite prirode za postavljanje ograde oko lokaliteta “Kesten.” Arsić je istakla i da ne bi mogla da se bori u ovim postupcima bez odgovarajuće pravne zaštite i advokata koji joj je pružio zastupanje u ovim postupcima, kao i da vidi taj mehanizam kao jedan od vidova podrške kojom druge organizacije koje se bave pružanjem pravne pomoći mogu pomoći aktivistima koji se suočavaju sa ovakvim tužbama.

Pohvalno je što je sud u ovim postupcima prepoznao navode odbrane vezane za praksu Evropskog suda za ljudska prava u kontekstu slobode okupljanja, slobode izražavanja i odbrane javnog interesa.

Direktor Opšte bolnice u Novom Pazaru protiv Aladina Paućinca

Aladin Paućinac je aktivista iz Novog Pazara, koji je gotovo 300 dana protestovao ispred Opšte bolnice Novi Pazar, zbog saznanja da pacijenti nisu adekvatno lečeni tokom pandemije virusa Covid-19. Tada je protiv građana podneto ukupno 37 tužbi od strane direktora Opšte bolnice, Meha Mahmutovića (od 37 tužbi, desetak je protiv lekara zaposlenih u bolnici).

Protiv Aladina je podneto nekoliko tužbi. On je ovom prilikom imao problem i da pronađe advokata koji bi ga zastupao u postupcima, navevši da su najčešće odbijali da preuzmu zastupanje kada su videli ko je tužilac. Međutim, zahvaljujući Građanskim inicijativama, uspeo je da obezbedi podršku advokatice Komiteta pravnika za ljudska prava - YUCOM.

Aktivista je istakao da ne zna šta bi drugo radio da ove podrške nije bilo, navevši da su troškovi postupaka i kazne procenjeni na oko 20 hiljada evra. "Imao je nameru da me uništi", navodi on. Stoga je ukazao na važnost solidarnosti i pomoći koju civilni sektor pruža aktivistima koji se bore za zaštitu javnog interesa.

Svi postupci, koji su se vodili za uvredu i povredu časti i ugleda, pred Osnovnim sudom u Novom Pazaru su okončani, i u svima je naloženo plaćanje novčane kazne. Aktivista ističe da su svi postupci pokrenuti zbog objava na društvenim mrežama, kao i da je za svaku objavu podneta posebna tužba. Tužbenim zahtevom traženo je uglavnom 450 hiljada dinara, ali je sud najčešće dosuđivao duplo manje iznose.

Pored sudskih postupaka, Paućinac je istakao da je proživljavao i druge vidove pritisaka - pretnje i zastrašivanje, kao i da je sve prijavljivao policiji ali da nije bilo nikakvih pomaka u ovim postupcima. Takođe je ukazao da sve ove postupke koji su vođeni protiv njega vidi kao gušenje slobode govora i povredu njegovog prava na izražavanje. Dodatno, smatra da sud nije uzimao u obzir navode odbrane da su u pitanju SLAPP postupci. Smatra i da su ovi postupci direktno uticali i na slobodu govora drugih aktivista, jer se ljudi sa lokala više ne odvažuju da istupe i ukazuju na probleme u zajednici.³⁷

Advokatica Kristina Todorović iz YUCOM-a navodi da je u svim slučajevima koje je zastupala u Novom Pazaru reč o građanskim aktivistima, pri čemu se posebno izdvaja slučaj Aladina Paućinca. Tužbe protiv Paućinca i drugih aktivista počele su tokom COVID pandemije, kada je situacija u Novom Pazaru bila posebno teška. Meho Mahmutović, direktor opšte bolnice, podneo je tužbe za naknadu štete zbog povrede časti i ugleda protiv aktivista, a broj tužbi se brzo povećao.

"Kada pričamo o aktivistima, tužbe su podnošene dan za danom – što je po mom mišljenju jedna od glavnih spornih tačaka ovde. Jedan dana privatna krivična tužba zbog povrede ugleda, sledeći dan parnična tužba za naknadu štete, i tako u krug," ističe Todorović. Sudovi su odbijali da spoje postupke u jedan, što je dodatno otežavalo situaciju. Todorović navodi da je samo protiv Paućinca bilo deset aktivnih postupaka, što je iziskivalo velike napore i finansijske troškove. Pored sudskih postupaka, aktivisti su trpeli i

³⁷ Intervju sa Aladinom Paućincem je sproveden 24. maja 2024. i navodi u tekstu se odnose na stanje aktuelno do tog datuma.

druge oblike pritiska, što je dodatno otežavalo njihov položaj.

Pravni mehanizmi za odbranu od SLAPP tužbi su ograničeni. Todorović je pokušavala da se poziva na zloupotrebu prava, kako po domaćem zakonodavstvu, tako i po međunarodnim konvencijama, ali bez uspeha. Nije postignuto ni spajanje brojnih postupaka, što bi olakšalo odbranu. Činjenica da je tužilac uticajna lokalna figura odrazila se i na dinamiku sudskih postupaka. "Pokušavala sam da priložim mnoge dokaze, izjave lekara sa medija o tome koliko je stanje bilo katastrofalno, izjave aktivista, sve spekulacije oko opreme koja nedostaje u bolnici, koja ne dostaje iako je stigla, spekulacije oko nestalih donacija. Međutim, sud je sve moje predloge odbijao, uz usmeno obrazloženje da nisu bitni za predmet spora," kaže Todorović.

Što se tiče predloga za izmenu zakonodavstva, Todorović smatra da postojeće odredbe o zloupotrebi prava već pružaju dovoljan osnov za odbacivanje SLAPP tužbi, ali da je problem u njihovoj primeni. Neophodno je iskoreniti korupciju i osigurati da se zakonski mehanizmi dosledno primenjuju. Izmene zakonodavstva koje bi automatski odbacivale ovakve tužbe nisu održive, već je potrebno fokusirati se na pravilnu primenu postojećih zakona.

Prekršajna prijava protiv programskog koordinatora A11 Inicijative za ekonomska i socijalna prava

U okviru istraživanja, Partneri Srbija je sprovela intervju sa Danilom Ćurčićem, programskim koordinatorom A11 Inicijative za ekonomska i socijalna prava, protiv kojeg je podneta prekršajna prijava, zbog krećenja grafita "Kad se vojska na Kosovo vrati", napisanog pored dečijeg igrališta u parku u Mitićevoj rupi u Beogradu, u februaru 2023.

Protiv Ćurčića je prvobitno stigla mandatna kazna, u iznosu od pet hiljada dinara, koju je platio, međutim i pored toga pokrenut je postupak za remećenje javnog reda i mira.

Ćurčić je prilikom intervjuja istakao da je interesantno da policija nije pokušala da spreči krećenje grafita, kao i da je skup bio blagovremeno prijavljen i da su sve zakonske procedure bile ispoštovane. Kao potencijalni povod za vođenje ovakvih postupaka istakao je "porast nacionalističkog naboja u našem društvu."

Miloš Janković, advokat koji je zastupao neke od aktivista kojima je stavljeno na teret remećenje javnog reda i mira u Mitićevoj rupi, istakao je da su “brojne organizacije i pojedinci, koji se zalažu za vrednosti građanskog društva, ljudska prava i vladavinu prava zaista izloženi posebnoj vrsti progona, koja nije dovoljno prepoznata u Srbiji.”³⁸

Prekršajni postupci protiv aktivista udruženja Krokodil

Milan Adnađ iz udruženja Krokodil Beograd je u jednom prekršajnom postupku prvostepeno oslobođen od prekršajne odgovornosti zbog prekršaja iz Odluke o komunalnom redu Grada Beograda, jer je valjkom za krećenje bojio beli zid na fasadi zgrade - prekrečavao grafit koji podstiče nasilje i netrpeljivost. Sagovornik je ovako postupanje komunalne policije doživeo kao pritisak na udruženje i na njihove aktivnosti i kao SLAPP tužbu. Iz sredstava dobijenih prikupljanjem dobrovoljnih priloga osnovali su SLAPP BLACK FOND. “Ovaj fond nastao je spontano tokom marta 2024, a povod je bilo solidarno skupljanje sredstava za plaćanje nepravedne (i naročito visoke) novčane kazne, na koju je Aida Ćorović osuđena zbog svog aktivističkog delovanja – simboličnog bacanja jajeta na portret osuđenog ratnog zločinca Ratka Mladića na uglu ulica Njegoševe i Alekse Nenadovića u Beogradu. Tokom akcije “Za Aidu – Na prvoj liniji” prikupljeno je nekoliko puta više sredstava nego što je bilo potrebno za plaćanje kazne. U ovaj ad hoc fond u rekordnom roku slilo se ukupno 702.348, 98 dinara a sredstva su donirale 183 osobe. Donacije su podjednako pristizale iz Srbije, regiona i celog sveta. Zahvaljujući ovako širokoj solidarnoj podršci, udruženje Krokodil donelo je odluku da se od preostalog novca pokrene fond za druge slučajeve SLAPP tužbi.”³⁹

Postupci protiv KRIK-a⁴⁰

Advokatica Kruna Savović, koja u ovim postupcima zastupa KRIK, pružila je uvid u složenost i učestalost ovih tužbi. Ističe da se broj SLAPP

³⁸ Miloš Janković: Policija pokrenula na desetine postupaka protiv građana koji su uklanjali uvredljive grafite, Danas, 26. april 2024. - <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/milos-jankovic-policija-pokrenula-na-desetine-postupaka-protiv-gradjana-koji-su-uklanjali-uvredljive-grafite/>

³⁹ <https://www.krokodil.rs/slapp-back-fond/>

⁴⁰ Intervju sa Krunom Savović je obavljen 28.05.2024. i navodi u tekstu se odnose na stanje aktuelno do tog datuma.

tužbi konstantno povećava - nedavno su primili još tri nove tužbe, dok trenutno imaju oko deset aktivnih slučajeva.

SLAPP postupci protiv KRIK-a obuhvataju kako parnične, tako i privatne krivične tužbe, često zbog prikupljanja ličnih podataka. Poseban razlog za zabrinutost predstavlja praksa koju će u ovim slučajevima da kreiraju krivični sudovi, jer uglavnom nisu senzibilisani za medijske sporove, a SLAPP je za našu zemlju relativno nova pojava. U parničnim postupcima, tužbe za naknadu štete uključuju povredu časti i ugleda za fizička lica, kao i povredu poslovnog ugleda za pravna lica. Ove tužbe se nekada podnose i na osnovu Zakona o trgovini, zbog nelojalne konkurencije, kada njima nisu obuhvaćeni samo oni koji ove tekstove objavljuju, već i oni koji ih dalje prenose.

Položaj novinara koji se nađu na meti SLAPP tužbi je izrazito težak. Novinari iz malih redakcija, poput KRIK-a, suočavaju se sa značajnim finansijskim i vremenskim opterećenjima. Kratki rokovi za odgovor na tužbu i troškovi prevođenja i overe dokumentacije dodatno otežavaju njihovu situaciju. "Veliki problem je i komunikacija sa publikom, jer kada se političar pojavi i kaže da je tužio nekoga, to automatski za određeni deo javnosti znači da je taj neko kriv. Postoji potreba da se javnost informiše o tome da su novinari proverili informacije, da to nije nikakav politički sukob ili obračun, već da su jednostavno radili svoj posao i izveštavali u javnom interesu. Vreme i novac koji potroše na to, mogli su da potroše da se bave nekim drugim temama, da usavršavaju svoj rad", navodi Savović.

Sudije retko konstatuju postojanje SLAPP-a u svojim odlukama, što otežava odbranu i zastupanje novinara. U jednom postupku sudija je unela u sporna pitanja među strankama i to da li se radi o SLAPP postupku ili ne, što je pozitivan korak, ali ne garantuje povoljan ishod. Jedini pravnosnažno rešen postupak je po krivičnoj tužbi Nikole Petrovića koja je odbijena, ali tužioci su podneli novu tužbu, zbog izveštavanja o tom slučaju. Parnični postupci u kojima se novinari pozivaju na SLAPP još uvek nisu pravnosnažno rešeni, a mnogi su u žalbenom postupku.

Što se tiče izmena zakonodavstva, Savović predlaže da se SLAPP prepozna u fazi prethodnog ispitivanja tužbe, kako bi se utvrdilo da li je tema od javnog interesa i da li je tužba maliciozna. Razmišljajući o tome da li bi neke eventualne izmene zakonodavstva popravile situaciju, ili sudovi treba efikasnije da koriste postojeće mehanizme, Kruna ističe: "Najefikasniji mehanizam vidim u fazi prethodnog ispitivanja tužbe. Da se tu bavimo time

zašto je neko podneo tužbu i da li se novinar/aktivista bavio temom koja je od javnog interesa. Jer novinari čak i da dobiju spor, tokom samog suđenja su se već toliko namučili oko svega, da je samo uvlačenje u spor veliki problem.“

Analiza uzorka sudske prakse

Prema podacima CASE u publikaciji „SLAPP: A Threat To Democracy Continues to Grow“,⁴¹ Srbija je imala 28 SLAPP tužbi, dok je najviše ovih tužbi imala Poljska sa 128, potom Malta 88, a zatim sledi Francuska sa 76.

Pred domaćim sudovima vođen je niz postupaka koji su, u svojoj suštini, takvi da zadovoljavaju SLAPP indikatore definisane Preporukama Komiteta ministara Saveta Evrope od 5. aprila 2024.⁴² odnosno Direktivom o zaštiti osoba uključenih u javno delovanje od očigledno neosnovanih tužbi ili zlonamernih sudskih postupaka („strateške tužbe usmerene protiv javnog delovanja“)⁴³. Postupci su vođeni protiv aktivista, novinara, članova različitih udruženja građana i drugih koji predstavljaju tipične kategorije u odnosu na koje su usmereni napadi ovom vrstom postupaka.

Analiza prikupljenih presuda je usmerena na nekoliko ključnih pitanja kroz koje je moguće izvući zajedničke karakteristike u postupanju žrtava SLAPP postupaka i njihovih punomoćnika, postupanju sudova, njihove propuste u pristupu analizi istaknutih SLAPP prigovora od strane tuženih, nesagledavanju štetnih posledica koje vođenje takvih postupaka uzrokuje i u konačnom, ohrabrivanju tužilaca da nastave sa zlonamernom praksom iniciranja sudskih postupaka protiv zaštitnika opšteg interesa. Saglasno ovako postavljenoj metodologiji, nameću se zaključci koji bi trebalo da onemoguće dalje zloupotrebe prava na tužbu koje se sada često koriste.

⁴¹ <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/08/20230703-CASE-UPDATE-REPORT-2023-1.pdf>

⁴² Dostupno na: [0900001680af2805](https://doi.org/10.100001680af2805).

⁴³ Dostupno na: [Direktiva \(EU\) 2024/1069 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. travnja 2024. o zaštiti osoba uključenih u javno djelovanje od očito neosnovanih tužbi ili zlonamjernih sudskih postupaka \(„strateške tužbe usmjerene protiv javnog djelovanja“\)](#).

- *Koje vrste postupaka su tužioci inicirali protiv zaštitnika javnog interesa?*
- *Šta je bilo predmet tužbenih zahteva?*
- *Odnos moći suprotstavljenih strana i druge karakteristike postupaka koje su bile predmet analize.*

Većinu postupaka koji su inicirani protiv građana ili udruženja, kao zaštitnika javnog interesa, činili su parnice za naknadu nematerijalne štete zbog povrede časti i (ličnog ili poslovnog) ugleda.⁴⁴ Pored ovih parnica, parnični postupci su pokretani i po osnovu naknade materijalne štete⁴⁵ i smetanja državnine.⁴⁶ Sa druge strane, tužioci su inicirali i privatne krivične tužbe zbog narušavanja poslovnog ugleda i kreditne sposobnosti iz člana 239 stav 1 Krivičnog zakonika⁴⁷, jedan prekršajni postupak je iniciran od strane policije zbog drskog i bezobzirnog postupanja iz člana 8 Zakona o javnom redu i miru⁴⁸, a više privatnih krivičnih tužbi je podneto zbog uvrede iz člana 170 Krivičnog zakonika.⁴⁹

U predmetima koji su vođeni pred Osnovnim sudom u Novom Sadu, tužioci su bili imućni bračni par⁵⁰ koji je pokrenuo ukupno pet sudskih postupaka (četiri parnična i jedan krivični postupak) protiv aktivista neformalnog udruženja „Odbranimo šume Fruške gore“. Ukupan iznos naknade štete u parničnim postupcima koji su tužioci tražili po različitim osnovima od tuženih iznosio je 1.700.000, 00 dinara, kao i kaznu zatvora za Draganu Arsić u krivičnom postupku koji je iniciran po privatnoj krivičnoj tužbi. Svi parnični postupci su pokrenuti istog dana (3. novembra 2021.) dok je privatna krivična prijava predana dan kasnije. Iako ukupan traženi iznos, u odnosu na imovno stanje tužilaca, ne predstavlja značajnu sumu novca koju bi dobili u slučaju uspeha u postupcima, ove sume su za tužene predstavljale basnoslovne iznose koje, bez pomoći drugih, ne bi mogli da

⁴⁴ Videti npr. predmete Osnovnog suda u Novom Sadu P-51973/2021, P-51974/2021; ili Privrednog suda u Beogradu P-6086/2023.

⁴⁵ Videti npr. predmet Osnovnog suda u Novom Sadu P-51976/2021.

⁴⁶ Videti npr. predmet Osnovnog suda u Novom Sadu P-51978/2021.

⁴⁷ Videti npr. predmet Osnovnog suda u Novom Sadu K-1251/2021.

⁴⁸ Videti npr. predmet Prekršajnog suda u Beogradu Pr-20411/2023.

⁴⁹ Videti npr. Osnovni sud u Novom Pazaru K-140/2021, K-459/2020, K-405/2020.

⁵⁰ Videti obrazloženje presude P-51973/2021, str. 8

isplate u slučaju gubitka sporova. Nadalje, čak i da je postojalo uporište u dokazima za osnovanost postavljenih zahteva, nema sumnje da su tužiocima mogli da ostvare pravnu zaštitu u jednom ili najviše dva postupka, pa je odluka da iniciraju pet različitih sporova pred sudom dodatni pokazatelj da svrha iniciranih sudskih postupaka nije bila da zaštite čast ili ugled, niti da ostvare naknadu štete koju su eventualno pretrpeli, već očigledno da postignu odvratajući efekat u odnosu na tužene, kako bi prestali da se bave temama zaštite životne sredine i ugrožavanja Nacionalnog parka Fruška gora.

Postupak pred Privrednim sudom u Beogradu pokrenut je protiv udruženja „CRTA“ od strane medijske kuće MONDO INC D.O.O. za naknadu nematerijalne štete zbog povrede poslovnog ugleda u iznosu od 11.000.000, 00 dinara i naknadu materijalne štete u istom iznosu. Tužba je zasnovana na tvrdnji da je tuženo udruženje, objavljivanjem teksta⁵¹ u kojem je referisano na dokaze koji su vodili zaključku da je reč o fotomontaži objavljene fotografije, izvršilo radnju nepoštene tržišne utakmice. Uprkos činjenici da je najpre bilo teško zaključiti u čemu se tačno ogleda pretrpljena šteta tužiocima, tj. da je ona uopšte postojala, a potom i uspostaviti bilo kakvu uzročnu posledičnu vezu između štetnih radnji tuženih i posledica koje je tužilac trpeo, sud se upustio u raspravljanje po ovoj tužbi koja bi, da su bili primenjeni SLAPP indikatori, morala da bude odbačena zbog zloupotrebe prava na tužbu. Dodatni indikator za SLAPP je bila i vrednost predmeta spora (ukupno 22.000.000, 00 dinara) kao nesrazmerno visoko postavljen iznos odštete što, kao i u prethodnom slučaju, vodi zaključku da tužba ima isključivo odvratajući efekat u odnosu na tuženog da prestane da se bavi temom za koju postoji opravdan interes javnosti da zna.

Prekršajni postupak koji je pokrenula policija protiv jednog od aktivista, utemeljen je na navodima da je, zajedno sa drugim licima, narušio javni red i mir drskim i bezobzirnim ponašanjem kada je uklanjao grafit sa zgrade Instituta za hemiju, tehnologiju i metalurgiju, rekrečavanjem u izvornu belu boju zgrade. Specifičnost ovog postupka leži u činjenici da je

⁵¹ Dostupno na: [Foto-forenzika: fotografija Vučića u školi sadrži tragove digitalne manipulacije - Istinomer](#)

policija, kao organ javne vlasti, inicirala prekršajni postupak i to u situaciji kada je skup prethodno ranije bio uredno prijavljen policiji i nikada nije zabranjen iz bilo kog zakonskog razloga. Reč je bila o grafitu „Kad se vojska na Kosovo vrati“ čije prekrečavanje su organizovala dva udruženja koja su smatrala da takvim natpisima nije mesto na javnoj instituciji čiji zid gleda na park za decu. Uprkos tome što postupak nije iniciran od strane privatnih moćnih kompanija ili pojedinaca, već od strane organa vlasti, činjenica je da su svi ostali indikatori za SLAPP postupke tu – odvrćajući efekat po aktiviste, a ne postizanje svrhe sankcionisanja pojedinaca za navodni prekršaj; okolnost da se svrha sprečavanja mogla postići na drugačiji i manje invazivni način (npr. zabranom uredno prijavljenog skupa ukoliko su postojali razlozi, a ne naknadnim vođenjem prekršajnih postupaka protiv pojedinaca koji su skup prijavili) kao i nesrazmernost sankcije koja se aktivistima može izreći u prekršajnom postupku.

Privatne krivične tužbe su podnete protiv aktiviste iz Novog Pazara zbog objavljivanja niza informacija i komentara na društvenoj mreži Fejsbuk u vezi sa radom VD direktora Opšte bolnice u Novom Pazaru, posebno u vreme epidemije virusa COVID-19. Iako su objave tuženog aktiviste bile takve da se mogu podvesti pod uznemirujuće, šokirajuće, pa čak i uvredljive, sve su se odnosile na funkcionisanje institucija u vreme pandemije i postupanje rukovodećih organa bolnice. Prema podacima dostupnim u presudi K-459/2020 od 7. oktobra 2021, isti tužilac je protiv istog tuženog pokrenuo 37 tužbi zbog povrede časti i ugleda. Bez obzira na to što je punomoćnica tuženog ukazala na ovu činjenicu, sud je zauzeo stav da tužilac samo koristi svoje pravo koje mu po zakonu pripada, ne osvrćući se na ovu primedbu SLAPP postupaka, dok je slobodu izražavanja tumačio krajnje usko i restriktivno, postupajući suprotno praksi Evropskog suda za ljudska prava sa kojima su punomoćnici tuženog upoznali sud u svim predmetima. Dodatno, u najvećem broju postupaka su sudovi odbili da izvode dokaze koje je tuženi predlagao, uključujući i saslušanje svedoka koje je predlagao ili prikazivanje video snimaka koji su govorili o kontekstu svih objava na njegovom profilu na društvenoj mreži. Tuženi je, prema dostupnim presudama, osuđen na novčane kazne od 50.000,00 dinara pa do 250.000,00 dinara, a tužilac je potom inicirao posebne postupke za naknadu nematerijalne štete. Uprkos ovim činjenicama, nijedan sudija prvog ili

drugog stepena, nije razmatrao prigovore punomoćnika tuženog koji su se odnosili na slobodu izražavanja ili SLAPP postupke koje je tužilac pokretao.

Da li su i koliko advokati tuženih isticali prigovore da je reč o SLAPP postupcima i koji mehanizmi odbrane su korišćeni?

Prema dostupnim podacima, u svim predmetima koji su vođeni pred Osnovnim sudom u Novom Sadu, već u odgovorima na tužbe je ukazano da je reč o SLAPP postupcima, da tužioci zloupotrebljavaju pravo na tužbu i da bi sud morao da razmotri prigovor tuženih koji se odnosio na zabranu zloupotrebe prava. U okviru SLAPP prigovora, ukazano je i na odsustvo namere tužilaca za uspeh u parnici, potom na činjenicu da je jedina istinska namera tužilaca da iniciranjem sporova postignu odvrćajući efekat, odnosno da obeshrabre tužene da nastave borbu za zaštitu opšteg interesa pod šta definitivno potpada zaštita Nacionalnog parka Fruška gora i na disbalans moći na strani tužilaca i tuženih.

Pored ovih argumenata, fokus odbrana je bio i na slobodi izražavanja i okupljanja koje su zajemčene Ustavom Srbije i Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Svesni činjenice da je SLAPP prigovor novina u pravosudnom sistemu Srbije, uprkos bogatoj praksi Evropskog suda za ljudska prava s tim u vezi, bilo je očigledno da značajno veće izgleda za uspeh u parnicama imaju argumenti koji su prijemčiviji srpskim sudijama i sa kojima su od ranije upoznati, kakva je, pre svega, sloboda izražavanja. Analizom prakse koja je bila dostupna, ispostavilo se da su parnice i okončane u korist tuženih upravo na temelju Ustavom zajemčenih sloboda izražavanja i okupljanja. Sa druge strane, postupci vođeni u Novom Pazaru su okončani na štetu tuženog, iako je sloboda izražavanja bila u fokusu odbrane, zajedno sa brojnom praksom Evropskog suda za ljudska prava uključujući i presude protiv Srbije. Domaći sud se nije ni osvrnuo na ustaljenu praksu suda u Strazburu.

Da li su sudovi uzimali u obzir činjenicu da je reč o SLAPP postupcima, odnosno o nekoj drugoj vrsti pritisaka na pojedince i da li su dali razloge za prihvatanje ili odbijanje SLAPP prigovora?

U četiri predmeta koji su vođeni pred Osnovnim sudom u Novom Sadu, svi sudovi su se u par rečenica izjasnili na prigovor tuženih da se, u konkretnom slučaju, radi o SLAPP parnicama koje bi trebalo da budu sankcionisane shodno pravilima o zabrani zloupotrebe prava na tužbu. Ni u jednom od navedenih predmeta, sudije nisu našle da je ovaj prigovor tuženih osnovan i da bi se moglo zaključiti da su tužioci zloupotrebili svoja prava.

Tako je u presudi **P-51973/2021** od 24. novembra 2022, sud naveo kako sledi:

“Sud je imao u vidu navode tužene da je protiv nje, kao predstavnice pokreta Odbranimo šume Fruške gore, tužilac podneo više tzv. SLAPP tužbi, te da je predloženo da se svi postupci spoje, četiri parnične i jednu krivičnu tužbu, a potom odbace tužbe. Međutim, nije došlo do spajanja ovog parničnog postupka sa drugim postupcima (tužba Sanje Petrić protiv tužene za naknadu nematerijalne štete, tužba tužioca protiv tužene za smetanje državnine i postupak za naknadu materijalne štete, što je utvrđeno uvidom u AVP ovog suda) koje tužilac, povodom istih događaja vodi pred ovim sudom, jer je sud u ovom postupku našao da bi se ovaj postupak, zbog drugih postupaka znatno prolongirao i nije našao da bi to bilo celishodno. Postupak zbog smetanja državnine bi onda iziskivao hitno postupanje i u ovom postupku koji nije hitan, proširila bi se rasprava i na materijalnu štetu koja se zahteva u drugom postupku, što bi s druge strane odužilo postupak, što ne bi zadovoljilo zakonsku obavezu na hitnost postupka za smetanje državnine. Što se tiče predloga za odbacivanje tužbe, sud nalazi da po ZPP-u to ne može biti razlog za odbacivanje tužbe, imajući u vidu da ovaj zakon decidno navodi u kojim slučajevima tužba može biti odbačena - 294 ZPP-a.”

U presudi **P-51974/2021** od 10. februara 2023, u pogledu SLAPP prigovora, sud je izneo sledeći zaključak:

“Sud nije odlučivao o predlogu tužene za odbačaj tužbe u ovoj pravnoj stvari ceneći pri tome navode tužene da su protiv nje od strane tužilje i njenog supruga podneto više tzv. SLAPP tužbi (četiri parnične i jedna krivična tužba), a imajući u vidu da po Zakonu o parničnom postupku to ne može biti razlog za odbačaj tužbe jer je u članu 294 navedenog zakona jasno navedeno u kojim se slučajevima tužba može odbaciti.”

Sud je u presudi **P-51976/2021** od 12. maja 2023. zauzeo sledeći stav:

“Pre ispitivanja osnovanosti tužbenog zahteva, sud je ispitao navod tuženih o postojanju zloupotrebe procesnih prava od strane tužilje zbog podnošenja više tužbi zasnovanih na istom odnosno bitno sličnom činjeničnom stanju, usmerenih na sprečavanje delovanja tuženih kao aktivista za zaštitu prirode (tzv. SLAPP tužbe). U konkretnom slučaju, nema mesta takvoj tvrdnji tuženih, budući da je u pitanju spor za naknadu materijalne štete, a da se u ostalim sporovima vode postupci za naknadu nematerijalne štete, kao i postupak povodom smetanja državnine, te je tužilja mogla tužbu povodom koje se ova parnica vodi, podneti odvojeno od ostalih zahteva, u smislu člana 450 ZPP, te nije osnovan predlog tuženih za odbacivanje tužbe, jer podnošenje tužbe od dana 03.11.2021. nije rezultat zloupotrebe procesnih prava tužilje.”

Na kraju, u presudi **P-51978/2021** od 23. decembra 2022, sudija je zaključila sledeće:

“Pre ispitivanja osnovanosti tužbenog zahteva, sud je ispitao navod tuženih o postojanju zloupotrebe procesnih prava od strane tužilje zbog podnošenja više tužbi zasnovanih na istom, odnosno bitno sličnom činjeničnom stanju, usmerenih na sprečavanje delovanja tuženih kao aktivista za zaštitu prirode (tzv. SLAPP tužbe). Ne upuštajući se u pitanje da li postoji zloupotreba procesnih prava u ostalim parnicama koje se vode pred istim sudom na koje tuženi ukazuju, što bi moglo biti predmet analize u pogledu načela savesnosti i zabrane zloupotrebe procesnih prava, u konkretnom slučaju nema

mesta takvoj tvrdnji tuženih, budući da je u pitanju spor povodom smetanja državnine. U ovakvom sporu, zakon o parničnom postupku je izričito isključio raspravljanje o svim činjenicama osim 1) poslednjeg stanja državnine i 2) nastalog smetanja, a posebno je isključio raspravljanje o zahtevima za naknadu štete, što ostale parnice imaju za predmet. Drugim rečima, tužilja je svakako morala tužbu povodom koje se ova parnica vodi, podneti odvojeno od ostalih zahteva, u smislu člana 450 ZPP, te nije osnovan predlog tuženih za odbacivanje tužbe jer podnošenje tužbe od dana 03.11.2021. nije rezultat zloupotrebe procesnih prava tužilje.”

U presudi **K-459/2020** od 7. oktobra 2021. je punomoćnica tuženog istakla da je isti tužilac protiv njenog klijenta pokrenuo ukupno 37 postupaka zbog povrede časti i ugleda što jasno ukazuje na zloupotrebu procesnih ovlašćenja, zbog čega je tražila i medicinsko veštačenje tužioca, sud je naveo sledeće:

“Okolnost da je privatni tužilac podneo 37 privatnih tužbi zbog povrede časti i ugleda kod suda nije nimalo izazvalo sumnju u njegovu poslovnu sposobnost, nalazeći da je isti samo koristio pravo koje mu po zakonu pripada u cilju zaštite svojih prava.”

Iako se, u navedenim primerima, radi o sudovima iz potpuno drugih gradova, primetno je da je obrazac postupanja istovetan. Okolnost da je sud u Novom Sadu, za razliku od suda u Novom Pazaru, odbio tužbene zahteve tužilaca, ne znači da je ijedan od njih prepoznao da je reč o SLAPP postupcima. Uniformna obrazloženja da tužioci na taj način samo štite svoja prava i da im se, faktički, ne može uskratiti pravo na tužbu, odnosno da se pokretanjem većeg broja sporova ne krše procesna ovlašćenja, govori u prilog tezi da je srpsko pravosuđe daleko od razumevanja funkcionisanja SLAPP postupaka. Zahvaljujući tromosti pravosudnog sistema, tužioci obilato koriste mogućnost da sudove zatrpavaju SLAPP tužbama, svesni činjenice da njihovu zloupotrebu prava niko neće sankcionisati, upravo zbog toga što je ne prepoznaju kao takvu.

Sudska praksa u Srbiji koja se odnosi na zabranu zloupotrebe prava je i inače oskudna, tako da je teško očekivati da sudovi prepoznaju zloupotrebu u bilo kojoj vrsti postupaka, uključujući i SLAPP. Otuda i izostanak filtriranja ovakvih tužbi kroz indikatore koje su Savet Evrope i Evropska Unija sada samo uveli u Preporuke, odnosno Direktivu, a koje je inače razvila sudska praksa suda u Strazburu pre par decenija.

Srpski sudovi se nijednog trenutka ne osvrću na disbalans moći suprotstavljenih strana, što je jedan od prvih indikatora na koje je nužno obratiti pažnju. Činjenica je da je sud u Novom Sadu uzeo u obzir slobodu izražavanja i okupljanja, značaj teme kojom su se aktivisti bavili (zaštita nacionalnog parka), pitanja od opšteg interesa i pravo javnosti da bude upoznata sa ovom temom, kao i ulogu civilnog društva i aktivista da skrenu pažnju javnosti na propuste i nezakonitosti u radu institucija. To međutim ne znači da je sud otišao korak dalje iz već poznatog i ustaljenog okvira i da je cenio pitanje zloupotrebe prava na tužbu. Obrnuto, sud u Novom Pazaru nije čak prepoznao ni standarde koje je novosadski osnovni sud uzeo u obzir prilikom odbijanja tužbenih zahteva, već je ovim sporovima pristupio kao što pristupa bilo kom drugom predmetu.

U svetlu ovih zaključaka, zasnovanim na analizi dostupnih presuda, teško je ne uočiti potpuno odsustvo, najpre razumevanja, a potom i prepoznavanja SLAPP sporova koji su opteretili sudove Srbije i koji ne predstavljaju ništa drugo do klasični primer zloupotrebe prava na tužbu koji nema za cilj zaštitu individualnih prava, već isključivo odvraćajući efekat u odnosu na lica koja se bave pitanjima od opšteg interesa.

Preporuke za adresiranje SLAPP postupaka u Republici Srbiji

Na osnovu dosadašnje prakse, čiji je manji deo opisan u ovoj analizi, mogu se definisati preporuke za dalje adresiranje SLAPP postupaka u Srbiji, sa krajnjim ciljem zaštite slobode izražavanja, ali i bezbednosti aktivista i novinara.

Prvi set preporuka odnosi se na organizacije civilnog društva, aktiviste i istraživačke novinare koji su najčešće i žrtve ovakvih postupaka u cilju dalje odbrane (ili bar smanjenja posledica) od SLAPP postupaka: Zatim se iznose preporuke za organe pravosuđa, kako da u okviru postojećeg pravnog okvira unaprede svoju praksu a time i pravnu zaštitu žrtava SLAPP postupaka. Treća vrsta preporuka, koja se odnosi na eventualne izmene pravnog okvira, biće izrađena nakon sprovedenog konsultativnog procesa u koji će biti uključeni svi bitni akteri.

Preporuke za organizacije civilnog društva, aktiviste i istraživačke novinare:

1. Kroz razvijanje različitih mreža podrške sa drugim organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom ljudskih prava, demokratije i zaštite javnog interesa. Na ovaj način, javnost bi mogla biti bolje upoznata sa ovakvim napadima, ali bi mogli pružiti i druge vidove podrške - pravnu, psihološku, finansijsku itd. Ovo je posebno značajno u situacijama kada se organizacije suočavaju sa visokom sudskih troškovima vođenja postupaka, kada ekspertiza drugih organizacija može biti od pomoći, kroz pružanje zastupanja, plaćanje sudskih troškova, obezbeđivanje psihološke podrške i pružanje pomoći aktivistima koji su na meti lokalnih moćnika.
2. Informisanje javnosti o problemima sa kojima se aktivisti suočavaju. Ovo mogu biti različita pojavljivanja u medijima, učešće u regionalnih i domaćim konferencijama na kojima bi se diskutovalo o SLAPP-u i zapravo korišćenje svih raspoloživih mehanizama da bi što više ljudi bilo upoznato sa napadima koje aktivisti proživljavaju. Naravno, ovo nije uvek preporuka. Stoga, moraju se sagledati sve okolnosti slučaja, kako eventualno pojavljivanje u medijima i javno objavljivanje pokretača SLAPP postupaka kao takvih ne bi rezultiralo

daljim tužbama protiv učešća javnosti. Zbog toga je uvek važno da aktivisti konsultuju svoje advokate/ice kako bi mogli da im pruže odgovarajuće pravne savete kako postupiti u konkretnom slučaju.

3. U nekim slučajevima, aktivistima/kinjama može biti korisno da i sami pokrenu pravne procese protiv onih koji ugrožavanjem javnog interesa krše konkretne propise (npr. podnošenjem krivičnih prijavi, prijavljivanjem nadležnim inspekcijskim organima, i sl). Naravno, u saradnji sa advokatom, u svakom konkretnom slučaju treba proceniti da li bi takvo pokretanje postupka osnažilo zaštitu aktivista u SLAPP predmetima, što bi i trebalo da bude prioritet, ili bi proizvelo suprotan efekat i prouzrokovalo dalje napade. Stoga bi prilikom odlučivanja na ovakve korake trebalo biti obazrivi, naročito imajući u vidu finansijsku nadmoć i kapacitete koje pokretači SLAPP postupaka imaju na raspolaganju u odnosu na aktiviste.
4. "Internacionalizacija konkretnog problema može u nekim slučajevima doprineti stvaranju povoljnijeg ambijenta za suprotstavljanje SLAPP postupcima. Povezivanje sa međunarodnim akterima koji su u stanju da pruže različite vidove podrške, kao i alarmiranje međunarodnih institucija koje saraduju sa javnim institucijama u Srbiji, može doprineti stvaranju atmosfere u kojoj pokretači SLAPP postupaka automatski odustaju od pokretanja tih postupaka. U konkretnom slučaju, to su institucije ili javni funkcioneri koji, u procesima međunarodne saradnje ili evropskih integracija, bivaju izloženi procenama svog rada. Primera radi, to mogu biti i specijalne procedure UN koje se mogu pokrenuti pred Specijalnim izvestiocem za branitelje ljudskih prava kao i drugim specijalnim UN telima. Ukoliko se pokretanje SLAPP postupaka predstavi na pravi način i pokaže kako odmazda protiv aktivista može imati negativan uticaj na ocenu stanja prava i sloboda i izveštavanje o napretku Srbije, to može ojačati poziciju aktivista i umanjiti jaz moći između civilnog sektora i pokretača tih postupaka."⁵²

⁵² Studija slučaja: Strateški postupci protiv učešća javnosti u Srbiji, Partneri Srbija, april 2021. str. 19-20

5. Pratiti SLAPP postupke u zemlji i regionu, kroz kontinuirani monitoring slučajeva. Na ovaj način, više različitih organizacija mogle bi da mapiraju broj ovakvih postupaka i pristupe daljem zagovaranju kako u lokalnim sredinama, republičkom nivou ali i regionalnom. Organizacije bi na ovaj način mogle da izvešte i različite međunarodne institucije o napadima koje aktivisti u Srbiji proživljavaju. Ovo je posebno važno imajući u vidu da je Srbija kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, pa bi takođe bilo korisno ukazivati na problem SLAPP-a u različitim izveštajima kojima se meri napredak naše zemlje u pregovaračkim poglavljima, pre svega u kontekstu poštovanja osnovnih ljudskih prava.

Preporuke za pravosudne organe:

Na osnovu izloženog, evidentno je da je potrebno pravno regulisati ove postupke, koji i dalje ostaju neprepoznati u našem pravnom sistemu.

Pre svega, neophodno je pozivati se na Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope koja je postavila jasnu definiciju pojma SLAPP tužbe, učešća javnosti, kao i indikatore koji se mogu koristiti za prepoznavanje ovih postupaka u našem pravnom sistemu.

Takođe bi trebalo razmotriti postojeće pravne norme koje regulišu pitanje zloupotrebe prava (kao što je to regulisano u Zakoniku o parničnom postupku koji navodi da je sud dužan da spreči i kazni svaku zloupotrebu prava i omogućava stranci kojoj je naneta šteta usled zloupotrebe procesnih ovlašćenja pravo na naknadu štete) imajući u vidu da SLAPP postupci predstavljaju zloupotrebu prava na tužbu i stoga ne bi trebalo da uživaju bilo kakvu pravnu zaštitu.

Sudovi bi naročito trebalo da uzimaju u obzir i postojeće odluke Evropskog suda za ljudska prava koji je potvrdio da SLAPP tužbe predstavljaju zloupotrebu prava i da bi ovakve tužbe trebalo odbacivati u prvoj fazi postupka, pre nego što parnica uopšte krene da teče, dakle ovakve tužbe ne bi trebalo ni slati tuženom na odgovor.

Prilikom odlučivanja suda, potrebno je razmotriti sve okolnosti slučaja, kao i da li postoji jasna namera tužioca da zapravo štiti svoj legitimni interes ili je u pitanju zastrašivanje pojedinaca koji rade na odbrani javnog interesa i kritikuju nezakonito postupanje u radu institucija i lokalnih moćnika i političara, da li je očigledno da je namera tužioca da nanese finansijsku štetu tuženom, kao i da li je ono što se zahteva tužbenim zahtevom srazmerno „povredi prava“.

Imajući u vidu da je nemoguće taksativno pobrojati sve situacije koje mogu predstavljati SLAPP postupak, sudovi bi trebalo da svaki slučaj razmotre kroz postojeće indikatore Saveta Evrope i da ukoliko procene da su uslovi ispunjeni, onemoguće dalje trajanje postupka kroz rano odbacivanje ovakvih zlonamernih tužbenih zahteva.

